

Mord eller dråp

”Wist är skillnat i gärningen, men kan doch eij så noga specificeras”

Nils Gyldenstolpe, ordförande i Stora lagkommissionen 1696 om vad som skilde mord från dråp.

Filippa Malm

HT-2000

Juridiska institutionen

Lunds universitet

Handledare: Professor Per-Ole Tråskman

Innehållsförteckning

<i>Innehållsförteckning</i>	2
<i>Förkortningar</i>	5
1. Inledning	6
2. Syfte och metod	7
3. Äldre rätt	8
3.1 Allmänt	8
3.2 Medeltiden	8
3.3 1600-talet	9
3.4 1734 års lag	9
3.5 1800-talet. Lagförslag och ny strafflag	9
3.6 NJA 1920 s 27	12
4. Gällande rätt	13
4.1 Allmänt	13
4.2 Försvårande omständigheter	14
4.3 Förmildrande omständigheter	15
5. Påföljder	17
5.1 Inledning	17
5.2 Bakgrund	17
5.3 Straffvärde och straffmätning	18
6. Rättsfall	21
6.1 Inledning	21
6.2 NJA 1980 s 407: Tekin knivhugger Arehov	21
6.2.1 Bakgrund.....	21
6.2.2 Tingsrätten.....	21

6.2.3 Hovrätten.....	22
6.2.4 Högsta domstolen.....	23
6.2.5 Kommentar.....	23
6.3 NJA 1985 s 510. Klaas L skjuter Leif L.....	23
6.3.1 Bakgrund.....	24
6.3.2 Tingsrätten.....	24
6.3.3 Hovrätten.....	24
6.3.4 Högsta domstolen.....	25
6.3.5 Särskilt om valen av påföljd.....	25
6.3.6 Kommentar.....	26
6.4 NJA 1987 s 33. Lars H knivhugger Roger A.....	27
6.4.1 Bakgrund.....	27
6.4.2 Tingsrätten.....	27
6.4.3 Hovrätten.....	28
6.4.4 Högsta domstolen.....	28
6.4.5 Kommentar.....	28
6.5 NJA 1989 s 97. Benjamin A knivhugger Linda A.....	29
6.5.1 Bakgrund.....	29
6.5.2 Tingsrätten.....	29
6.5.3 Hovrätten.....	30
6.5.4 Högsta domstolen.....	30
6.5.5 Kommentar.....	31
6.6 NJA 1994 s 310. Antonio S da S stryper Berit H.....	31
6.6.1 Bakgrund.....	32
6.6.2 Tingsrätten.....	32
6.6.3 Hovrätten.....	33
6.6.4 Högsta domstolen.....	33
6.6.5 Kommentar.....	34
6.7 NJA 1995 s 464. Miitri L knivhugger Peter K.....	34
6.7.1 Bakgrund.....	35
6.7.2 Tingsrätten.....	35
6.7.3 Hovrätten.....	36
6.7.4 Högsta Domstolen.....	36
6.7.5 Kommentar.....	37

6.8 Sammanfattning av rättsfallen	39
7. Kort om brottsoffren och deras anhöriga.....	40
8. Sammanfattning	41
9. Diskussion.....	43
Källförteckning.....	45
Litteratur	45
Lagförarbeten	45
Rättsfall	45
Intervju.....	46

Förkortningar

BrB – Brottsbalken

NJA – Nytt Juridiskt Arkiv del 1

NJA II – Nytt Juridiskt Arkiv del 2

NTfK – Nordisk Tidskrift for Kriminalvidenskab

Prop - ropostion

SvJT – Svensk Juristtidning

SL – Strafflagen

SOU – Statens offentliga utredningar

1. Inledning

Mord och dråp. Två rubriceringar på samma handling – att uppsåtligen beröva någon annan livet. Mord är huvudbrottet, dråp är en lindrigare form av mord. Begår man en gärning som bedöms som mord kan man bli dömd till fängelse i tio år eller på livstid. Bedöms däremot gärningen som dråp är straffskalan sex till tio år i fängelse. Det är alltså av yttersta vikt att rubriceringen inte sker godtyckligt och att domstolarna verkligen tar hänsyn till de omständigheter som kan vara avgörande för rubriceringen samt att dessa i sin tur är relevanta.

Jag har förstått att många människor, kanske de flesta, har den felaktiga uppfattningen att det som skiljer mord och dråp är om man dödat med eller utan överläggning. Förvånande nog har jag även hört flera utbildade jurister definiera begreppen på det viset. Jag kan visserligen inte tänka mig att den okunskapen spelar någon roll ur allmänpreventiv synvinkel, eller har någon större praktisk betydelse så länge inte juristerna ägnar sig åt brottmål, men det behöver ju inte betyda att ämnet är ointressant, snarare tycker jag att det är tvärtom.

2. Syfte och metod

För att förstå gällande rätt är det viktigt att ha insyn i hur det fungerade förr, och kunna följa hur definitionerna förändrats och varför. Därför inleder jag med ett avsnitt om äldre rätt, med betoning på det jag tycker är mest intressant, nämligen 1864 års SL:s mord- och dråpparagrafer. Jag skall sedan undersöka hur förarbetena och litteraturen beskrivit hur gränsdragningen idag är tänkt att göras. Kanske behövs den inte ens?

Jag kommer också att gå igenom ett antal rättsfall för att få en uppfattning om huruvida domstolarna tillämpar dessa riktlinjer konsekvent samt om omständigheterna som domstolarna resonerar kring är relevanta och följer den allmänna rättsuppfattningen. En stor del av uppsatsen kommer att läggas på dessa rättsfall, då det är i dessa man kan följa rättstillämpningen och få åtminstone en del av svaret på frågan hur domstolarna resonerar. Meningen är också att belysa hur resonemangen kan skilja sig åt i de tre olika instanser som skall utreda samma brott.

Detta är ingen uppsats om påföljdssystemet. Jag skall ändå att kort beröra detta, då det är oundvikligt att frågor uppkommer i samband med huruvida försvårande respektive förmildrande omständigheter skall tas hänsyn till vid rubriceringen eller vid straffmätningen eller kanske vid båda.

En relevant fråga när det gäller såväl mord som dråp är när döden skall anses inträffa. Denna kommer inte att behandlas här. Inte heller kommer jag att gå igenom uppsåtsläran eller gränsdragningen mellan uppsåt och oaktsamhet. Jag förutsätter alltså att läsaren känner till rekvisiten för mord och dråp.

Barnadråp är undantaget denna uppsats.

3. Äldre rätt

3.1 Allmänt

Begreppen mord och dråp har följt med i svensk rätt åtminstone sedan landskapslagarna. Genom bl a påverkan från främmande rätt har begreppens betydelse dock skiftat väsentligt genom tiderna. Relationen begreppen emellan var dock densamma ända fram till brottsbalkens införande 1965 – mord var en kvalificerad form av dråp. I våra dagar definieras i stället dråp en mindre kvalificerad form av mord.

Enligt ett allmänt germanskt mordbegrepp förstås med mord ett dödande i hemlighet, antingen genom att man gömde liket efteråt, eller att man dödade någon på ett hemligt vis.¹

3.2 Medeltiden

I både Östgötalagen och Dalalagen kvalificerades ett dråp till mord enbart genom den första varianten. Wallén får dock intrycket av att även en gärningsman som inte erkänner har gjort sig skyldig till mord enligt landskapslagarna². Han drar slutsatsen att detta är en vidareutveckling av det ursprungliga mordbegreppet. Landskapslagarna är emellertid inte enhetliga. Enligt Dalalagen medför det t ex endast att gärningen betraktas som dråp. Upplandslagen, däremot, ser den som nekar till gärningen, men som blir överbevisad, som mördare.

Det var inte bara objektiva omständigheter, såsom hemligt dödande, som betecknades som mord. Andra, subjektiva, kvalifikationsgrunder kunde figurera på skilda håll i landskapslagarna.³ Dessa var om det fanns ett speciellt trohetsförhållande mellan gärningsmannen och den döde, t ex om en man dödade sin hustru, eller om en tjänare sin herre; om man mördade i vinstintresse eller nattetid. Inte heller här var landskapslagarna enhetliga, bara Visby stadslag inbegriper samtliga grunder.

¹ Wallén, s 203

² Wallén, s 204

³ Wallén s 205ff

Lands- och stadslagarna återgick till att enbart rubricera döljande av liket samt dödande med okänd gärningsman som mord.⁴ Visserligen fanns formerna av kvalificerat dödande kvar, med de betraktades som dråp, inte mord. Däremot förekom samtidigt i praxis dels det gamla germanska mordbegreppet, dels de subjektiva kvalifikationsgrunderna.

3.3 1600-talet

På 1600-talet höll sig domstolarna hårt till landslagarnas definition av mordbegreppet. Man snuddade visserligen vid andra mordbegrepp, såsom t ex försåtlighet vid själva dödandet, men det skulle dröja till mitten av 1700-talet innan rättspraxis skulle rubricera dessa som mord.⁵

3.4 1734 års lag

I 1734 års lag infördes en nyhet i förhållande till äldre svensk rätt, nämligen ett dödande på hemligt sätt, försåtligt och i lönnedom. (Tidigare hade det alltså varit hemlighållandet av dödandet som gjorde dråp till mord). Detta hade inte förekommit i rättspraxis före 1734 års lag. Även om själva dödandet hade skett med berätt mod och försåtlighet hade det rubricerats som dråp och inte mord. Enligt vad Wallén kunnat utläsa⁶ finns det dock ingenting som pekar på att domstolarna börjat döma enligt de nya mordkriterierna förrän i ett fall från 1795. Domstolarna dömde enligt det gamla mordbegreppet långt in på 1800-talet.⁷

3.5 1800-talet. Lagförslag och ny strafflag.

Under 1800-talets första årtionden, 1832 respektive 1844, framlades två stora förslag till ny kriminallag, i vilka man föreslog helt nya mord- och dråpdefinitioner.⁸ Dessa var influerade av den franska strafflagen, Code Penal. De innebar att mord hade begåtts av den som i uppsåt dödat med berätt mod respektive dråp hade den gjort sig

⁴ Wallén s 206

⁵ Wallén s 207f

⁶ Wallén, s 209f

⁷ Wallén s 210

⁸ Wallén s 211f

skyldig till som med uppsåt dödat någon av hastigt mod. Inget av förslagen antogs vid dessa tidpunkter, men de genomfördes senare i 1864 års strafflag. Denna lag var gällande rätt fram till 1965, då brottsbalken trädde i kraft.

SL 14:1

Den som, i uppsåt att döda, med berådt mod beröfvar någon lifvet, skall för mord, mista lif sitt eller dömas till straffarbete på lifstid.

SL 14:3

Hvar som, i uppsåt att döda, men af hastigt mod, beröfvar annan lifvet, dömes, för dråp, till straffarbete på lifstid eller i tio år.

Var gärningsmannen, utan egen skuld, genom svår förolämpning eller synnerlig misshandel, af den dräpne till vrede retad, eller äro omständigheterna eljest synnerligen mildrande; då må tiden för straffarbetet till sex år nedsättas.

Uppsåtligt dödande var antingen mord eller dråp⁹. Med mord menades enligt 1864 års SL 14:1, att man i uppsåt *med berått mod* berövade någon livet. Med dråp menades att någon i uppsåt att döda *av hastigt mod* dödade någon. Skillnaden var varken helt enkel eller självklar. När man gjorde gränsdragningen kunde man ta hänsyn till två olika faktorer¹⁰, som inte skulle blandas ihop med varandra men som ofta gjorde det, nämligen närvaron eller frånvaron av *överbägning* respektive närvaron eller frånvaron av *affekt*. Enligt Hagströmer spelade det ingen roll om gärningsmannen handlat i affekt eller inte, det var överbägningen som var avgörande. Thyren däremot, ansåg att berått mod skulle anses föreligga inte bara då gärningsmannen haft tid på sig att överbäga, utan också när han handlat utan affekt.¹¹ Hastigt mod förelåg enligt honom när någon i affekt fattat ett hastigt beslut.

Överbägningen skedde när olika bevekelsegrunder vägdes mot varandra. En person som inte hade några betänkligheter när det gällde att döda dömdes alltså

⁹ Enligt SL var det dråp även om någon utan avsikt att döda uppsåtligt misshandlat någon så att döden följt. Prop 1962:120 s B 73

¹⁰ Hagströmer s 28ff

¹¹ Thyren s 12f

enligt 1864 års SL för det lindrigare alternativet, dråp? Riktigt så enkelt var det inte. Om det fanns tid till att tänka över beslutet, även om gärningsmannen inte använt sig av den till överläggning, skulle han dömas för mord. För detta förutsattes dock inte bara att tiden inte varit alltför kort mellan att beslutet togs och att det verkställdes, utan också att den verkligen kunnat utnyttjas till att tänka över beslutet. Var gärningsmannen i affekt och blind för allt annat fanns inte sådant tillfälle¹².

En person kunde mycket väl enligt detta sätt att se på det döda en annan utan överläggning och utan affekt, t ex om han plötsligt blev frestad att kallblodigt döda någon för att komma åt den andres plånbok, och bli dömd för dråp. Att handla av hastigt mod betydde att handla överilat utan överläggning, alltså inte i affekt. Hagströmer ger exempel på hur detta skulle kunna yttra sig:¹³En mor sliter för att kunna försörja sig och sina barn hamnar till slut i en hopplös situation där hon känner ständig förtvivlan och efter mycket bryderi beslutar sig för att ta livet av sina barn för att bespara dem lidande. Efter ett sista försök att ändå skaffa mat verkställer hon sitt beslut. Trots alla förmildrande omständigheter gör hon sig, enligt Hagströmer, skyldig till mord, då hon handlade i affekt (förtvivlan), men inte överilat.

Thyrén menade dock att uttrycket ”berått mod” skulle omfatta de fall som visar brottslingens verkliga karaktär och enligt detta sätt att se blir det, enligt honom, missvisande då en längre depression kunde leda till handlingar som egentligen inte är karakteristiska för personen i fråga. Dessutom, på grund av att *dolus eventualis* räckte som uppsåt,¹⁴ skulle det kunna leda till vidare orättvisor om det var överläggningens vara eller icke vara som drog gränsen mellan mord och dråp. Ett hastigt, med kallt blod fattat beslut att begå rånmord skulle bedömas mildare (se ovan) än om någon visserligen efter överläggning – men i affekt, t ex efter en svår förolämpning – beslutar att misshandla någon, men det leder till döden (och givetvis insåg att döden kunde följa av slaget likaväl som bara en kroppsskada, men var likgiltig för vilket).

Kanske var det dessa tankebanor som hade slagit igenom i rättsfallet nedan.

¹² Hagströmer s 32

¹³ Hagströmer s 29

¹⁴ Thyrén s 9

3.6 NJA 1920 s 27

X. dödar Y. i avsikt att därigenom undanröja ett vittne till stöld, som X. beslutat föröva från Z. och jämväl begår. Föreligger rån (i förening med mord eller dråp)?

”Svenske undersåten” Gumélius befann sig inne på ett ryskt bolags lokaler i Petrograd, där han skulle få hjälp av Karlsson med en ansökan samt att växla en 1000-rubelsedel. Efter att ha börjat med ansökningshandlingarna gick Karlsson och Gumélius in i ett angränsande rum där kassaskåpet förvarades. Karlsson öppnade det och berättade att det innehöll stora summor. Gumélius fick då idén att stjäla pengar ur det. Efter att ha växlat pengarna och utan att låsa kassaskåpet återvände Karlsson till det andra rummet med ansökningshandlingarna.

Under tiden hade Gumélius gått omkring i korridoren utanför rummen och såg då en kvinna – Klaudia. Gumélius förstod att hon skulle kunna peka ut honom efteråt om han blev misstänkt för planerade stölden och kände sig tvungen att döda henne. Detta gjorde han med en järnbatong och slidkniv. Efteråt kom Karlsson för att låsa kassaskåpsdörren och Gumélius gav även honom ett slag med batongen. Han avled senare på sjukhuset. Gumélius angav sig själv nere på gatan för en patrullerande polis.

Allmän åklagare yrkade att Gumélius skulle dömas för mord då han, efter att ha stulit pengar ur kassaskåpet dödat de två vittnena. Rådhusrätten dömde Gumélius för mord, då han ”med berått mod berövat Klaudia och Karlsson”. Gumélius överklagade, och anförde att han inte handlat med berått mod, åtminstone inte när det gällde Klaudia. Svea Hovrätt ändrade inte rådhusrätten dom. Fallet gick till Högsta domstolen, där fyra av sju ledamöter fastställde hovrättens dom. Tre ledamöter var oeniga då de ansåg att det inte kunde anses vara utrett att Gumélius handlat med berått mod.

Fallet ledde till att ett dödande ”i hastigt mod” med hänsyn till omständigheterna vid brottet kunde framstå som särdeles grovt och därför borde bedömas strängt.¹⁵

¹⁵ Brottbalkskommentaren I s 151

4. Gällande rätt

4.1 Allmänt

BrB 3:1 Den som berövar annan livet, dömes för mord till fängelse i tio år eller på livstid
BrB 3:2 Är brott som i 1§ sägs med hänsyn till de omständigheter som föranlett gärningen eller eljest att anse som mindre grovt, dömes för dråp till fängelse, lägst sex och högst tio år.

I svensk rätt före införandet av brottsbalken 1965 betraktades alltså dråp som huvudformen av att med uppsåt orsaka någon annan livet, medan mord var en kvalificerad form av dråp. Dråp är numera mord som är att anse som mindre grovt, bl a med hänsyn till de omständigheter som föranlett gärningen

I straffrättskommitténs förslag¹⁶ skulle den som uppsåtligen berövar en annan människa livet dömas för dråp till fängelse fr o m sex år t o m tio år eller på livstid. Var dråp att anse som grovt skulle för dömas mord till fängelse på livstid eller i tio år. Vid bedömandet huruvida brottet var grovt skulle särskilt beaktas om gärningsmannen därigenom ville främja annat brott eller om gärningen ådagalade synnerlig förslagenhet eller grymhet.

Departementschefen ansåg¹⁷ däremot att då uppsåtligt dödande i sig var ett så allvarligt brott att mord borde vara huvudformen. Dråp skulle föreligga när brottet bedömdes vara mindre grovt. Då skulle man inte heller behöva ge exempel i lagtexten på omständigheter som skulle leda till att brottet skulle rubriceras som mord. Det skulle däremot vara lämpligt att ange att det bl a är de omständigheter som föranlett gärningen som ge fog för att den lindrigare formen, dråp, skulle föreligga (se nedan). Departementschefen var överens med kommittén om att påföljden för mord skulle sättas till fängelse i tio år eller på livstid, men ändrade alltså kommitténs formulering. Detta innebar dock ingen reell förändring, utan berodde på att den lindrigaste påföljden skulle anges först.¹⁸ Med den av honom föreslagna

¹⁶ SOU 1953:14 s

¹⁷ Prop 1962:10 s B 75

¹⁸ Brottsbalkskommentaren I s 152

gränsdragningen mellan mord och dråp skulle det däremot inte finnas någon anledning att låta livstid ingå i straffskalan för dråp.

4.2 Försvårande omständigheter

I straffrättskommitténs förslag till ny brottsbalk¹⁹ anges en rad omständigheter som gör ett dråp grovt och alltså skall rubriceras såsom mord. (Observera att straffrättskommittén föreslog att dråp skulle vara huvudbrottet.) Det avgörande för gränsdragningen skulle vara om gärningen var av särskilt farlig art, men man ansåg att den enskilde skulle kunna uppfatta det som stötande att dödande inte alltid skulle anses som detta och utelämnade uttrycket ”av särskilt farlig art” ur lagtexten.

I vissa fall kan dock uppsåtligt dödande vara farligare än annars. Ett sådant exempel är om ett dödande *ingår i en plan* för genomförande av ett annat brott. Om brottet utförts på ett sätt som är *svårt att upptäcka*, eller om offret har tillfogats *onödigt mycket lidande* är andra exempel. Ytterligare omständigheter som gör brottet grovt är när gärningsmannen vill *främja annat brott* eller uppvisar synnerlig *förlagenhet eller grymhet*, t ex när han dödar i samband med rån eller förgiftar mat eller dryck och förmår en inte ont anande människa att äta eller dricka detta.

Vidare, om dådet skett under *grym misshandel* eller mot någon som befann sig i *hjälplost tillstånd* kan mord komma ifråga. Om offret är en *nära anhörig* är detta en synnerligen försvårande omständighet. Här finns dock tillfällena, t ex vid barmhärtighetsmord, där omständigheterna tvärtom kan anses som förmildrande, se nedan. När gärningsmannen utnyttjat *allmän nöd eller fara* vid genomförande av brottet ses detta som försvårande, eller om *flera har deltagit i dödandet*. Om däremot brottet har begåtts genom allmänfarligt brott, t ex mordbrand, skall inte alltid dödandet ses som grovt, däremot gör vanligen mordbranden i det här fallet det.

Dödande med *direkt uppsåt* att döda bör bedömas strängare än dödande med eventuellt uppsåt.²⁰ Om dödandet orsakar allvarlig allmän fara kan detta verka i försvårande riktning, liksom att om dödandet sker för att *skrämma också andra* än offret, för att *framkalla fruktan och ångest*.

¹⁹ SOU 1953:14 s 122f

²⁰ Träskman s 439

Traditionellt har *dödande med berätt mod* setts som en försvårande omständighet²¹, dock med vissa undantag (se nedan. Se även NJA 1989 s 97, där högsta domstolen såg handlande i hastigt mod som förmildrande). Träskman har gjort jämförelser med de andra nordiska ländernas lagstiftning och anser även att det är försvårande när brottet riktar sig mot en person som *hämnad* för något han gjort i sin tjänsteutövning eller om det rör sig om *lustmord*.²²

4.3 Förmildrande omständigheter

Dråp är mord som med hänsyn till de omständigheter som föranlett gärningen eller eljest att anse som mindre grovt. Då ett brott av denna svårighetsgrad knappast skulle kunna benämnas som ”ringa” används i stället ”mindre grovt”.²³

Enligt straffrättskommittén hörde inte alltid brott som förgåtts av överläggning till de grövsta fallen²⁴. Ett exempel (ganska krystat enligt min mening) man anför är när en man *under svåra förhållanden* beslutar sig för att först döda sin fru och sedan sig själv, men misslyckas med det senare. Ett mindre långsökt exempel är att någon länge utsatts för svårartad fysisk och psykisk misshandel och efter ha övervunnit långvariga samvetsbetänkligheter till slut bestämmer sig för att ta livet av den som plågat honom eller henne. I den här typen av provokation räknas antagligen *svartsjuka* in och detta är jag mycket tveksam till (se NJA 1985 s 510 där långvarig psykisk press enligt Högsta domstolen var en förmildrande omständighet, som dock inte var tillräcklig för att gärningen skulle bedömas som dråp, men som gav ett lägre straff, NJA 1994 s 310, där hovrätten tog hänsyn till svartsjuka när man dömde för dråp samt mina kommentarer nedan). Om dödandet har skett efter att gärningsmannen *provocerats av offret*, antingen genom förolämpningar eller misshandel o. dyl. kan det ofta leda till att brottet blir bedömt som dråp.²⁵ Provokationen kan leda till att gärningsmannen handlar i *affekt*, eller i ett tillstånd av *besinningslöst raseri* (se NJA 1987 s 33 och mina kommentarer nedan).

²¹ Träskman s 439

²² Träskman s 440

²³ Jareborg, Brotten s 186

²⁴ SOU 153:14 s 121

²⁵ Jareborg, Brotten s 186

Även *felbedömningar i nödsituationer*, om gärningsmannen inte kunde undvika att döda hur han än betedde sig bör – om brott är begånget – vara en förmildrande omständighet.²⁶

Euthanasi (barmhärtighetsdödande) är ytterligare ett exempel på där övervägt dödande bedöms som dråp,²⁷ och det gäller både det fallet då man dödar en svårt plågad människa, som önskar det men som inte kan själv, att dö. Det gäller också om fallet är en förälder som dödar ett psykiskt eller fysiskt missbildat barn för att bespara detta dess lidande. Det andra exemplet är enligt mig inte helt självklart, utan ger mig snarare mycket obehagliga tankar. Även om det ofta hävdas att en förälder vet vad som är bäst för sitt barn kan konsekvenserna av att man ser mildare på ett sådant dödande i förlängningen bli fruktansvärda, rent av fascistiska.

²⁶ Jareborg, Brotten s 186

²⁷ Jareborg, Brotten s 186

5. Påföljder

5.1 Inledning

Som jag kommer att visa är bedömningen av huruvida det aktuella brottet skall rubriceras såsom mord eller dråp ofta – om inte godtycklig, så i alla fall väldigt svår att göra och lämnar mycket åt domstolen att ta ställning till. För den tilltalade har förstås gränsdragningen ytterst stor betydelse. Döms han för mord kan påföljden bli livstids fängelse, för dråp är straffskalan sex till tio års fängelse. I det här avsnittet kommer jag att kort beskriva påföljdssystemet, med betoning på de omständigheter som föranleder en försvårande respektive förmildrande bedömning av straffvärdet. Det skall betonas att ämnet inte på något sätt är uttömmande.

5.2 Bakgrund

I takt med att samhällsutvecklingen gått framåt med allt det inneburit med dels nya brott, dels med ändrad moraluppfattning och religionens minskade inflytande har även uppfattningen om vad som bör kriminaliseras förändrats.²⁸ Samtidigt har det funnits ett behov av reformering av påföljdssystemet. Före lagändringen 1989 fanns det en enda allmän bestämmelse som reglerade påföljdsvalet, nämligen BrB 1:7²⁹. Enligt denna skulle rätten, vid valet av påföljd, med iakttagande av vad som krävdes för att upprätthålla allmän laglydnad, fästa särskilt avseende vid att påföljden skulle vara ägnad att främja den dömdes anpassning i samhället. En avvägning mellan allmänpreventiva och individualpreventiva hänsyn skulle göras. Domstolarna skulle alltså göra en prognos i varje enskilt fall och detta mötte mycket kritik, då det knappast låter sig göras. Det fanns ingen egentlig enhetlig praxis när det gällde straffmätningen. Den nya regleringen skulle skapa enhetlighet och förutsebarhet, dessutom ökade kraven på att domstolarna skulle motivera sina domar även i påföljdsdelen. De allmän- och individualpreventiva aspekterna har fortfarande betydelse för påföljdsbestämningen, men yttrar sig numera i att straffsystemets

²⁸ SOU 1986:14 s 132ff

²⁹ Brottsbalkskommentaren III s 189

yttersta mål är motverkande av brott samt kriminellas återanpassning i samhället och att domstolarna skall beakta dessa ändamål utan att för den skull lägga dem till grund för domen i det enskilda fallet.³⁰

5.3 Straffvärde och straffmätning

Huvudregeln numera är enligt BrB 29 kap 1 § att straff skall mätas ut efter brottet eller den samlade brottslighetens straffvärde.

Fängelsestraffkommittén kallar det intresse eller det värde det är meningen att straffstadgandet skall skydda för *skyddsobjekt*³¹ och ansåg att straffvärdet för ett brott bör stå i paritet med graden av förkastlighet hos brottet, vilket i sin tur beror mycket på den allmänna rättsuppfattningen.³² Straffvärdet skall också vara beroende av graden av skuld. Uppsåtliga brott skall t ex ha högre straffvärde än oaktsamhetsbrott.³³

Straffvärde är inte någon objektiv hos en gärning, utan snarare ett uttryck för bedömarens värderingar. Det är dock lagstiftningen som styr vad bedömarna har att utgå ifrån, både genom att ange straffskalor och genom att ange allmänna principer.³⁴

Vid sidan av omständigheterna som bestämmer huruvida ett dödande är ett mord eller ett dråp skall man även ta hänsyn till försvårande respektive förmildrande omständigheter när man bestämmer straffvärdet. De vanligaste och mest betydelsefulla exemplen på *försvårande* sådana ges i BrB 29 kap 2§ medan de *förmildrande* anges i 3§.

BrB 29 kap 2§:

Såsom försvårande omständigheter vid bedömningen av straffvärdet skall, vid sidan av vad som gäller för varje brottstyp, särskilt beaktas

- 1. om den tilltalade avsett att brottet skulle få betydligt allvarligare följder än det faktiskt fått,*
- 2. om den tilltalade visat särskild hänsynslöshet,*

³⁰ Brottbalkskommentaren III s 192

³¹ SOU 1986:14 s 145

³² SOU 1986:14 s 147

³³ SOU 1986:14 s 149

³⁴ Brottbalkskomenten III s 193

3. *om den tilltalade utnyttjat någon annans skyddslösa ställning eller särskilda svårigheter att värja sig*
4. *om den tilltalade grovt utnyttjat sin ställning eller i övrigt missbrukat ett särskilt förtroende,*
5. *om den tilltalade förmått någon annan att medverka till brottet genom allvarligt tvång svek eller missbruk av dennes ungdom, oförstånd eller beroende ställning eller*
6. *om brottet utfört ett led i brottslig verksamhet som varit särskilt noggrant planlagt eller bedrivits i stor omfattning och i vilken den tilltalade spelat en betydande roll.*

Visserligen är dessa punkter endast exempel på försvårande omständigheter, men de är allmänt hållna för att kunna appliceras på de allra flesta fall. Detta gör också att de skall användas med stor försiktighet.³⁵ När det däremot gäller de förmildrande omständigheterna nedan finns ett större utrymme för rätten att beakta även andra faktorer än de som nämns i 3§³⁶

BrB 29 kap 3§

Såsom förmildrande omständigheter vid bedömningen av straffvärdet skall, vid sidan av vad som är föreskrivet för vissa fall, särskilt beaktas

1. *om brottet föranletts av någon annans grovt kränkande beteende,*
2. *om den tilltalade till följd av psykisk störning eller sinnesrörelse eller av någon annan orsak haft starkt nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande,*
3. *om den tilltalades handlande stått i samband med hans uppenbart bristande utveckling erfarenhet eller omdömesförmåga eller*
4. *om brottet föranletts av stark mänsklig medkänsla.*

Om det är uppenbart påkallat med hänsyn till brottets straffvärde, får dömas till lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet.

Det är främst dessa båda paragrafer som är intressanta för den här framställningen.

Omständigheterna skall nämligen beaktas *vid sidan om* dem som gäller för varje brottstyp. Jareborg kallar de senare för *brotsinterna* omständigheter,³⁷ och dessa skall man givetvis först ta hänsyn till. I fallet mord/dråp har man som vi sett t ex att beakta eventuell särskild hänsynslöshet, utnyttjande av skyddslös ställning,

³⁵ Prop 1987/88:120 s 84

³⁶ Prop 1987/88:120 s 85

³⁷ Jareborg, SJT 1992 s 264

provokation eller stark medkänsla. Samma omständigheter återfinns i reglerna om straffvärde ovan (Jareborg kallar dem *brottsexterna* faktorer³⁸).

Om en gärning föregåtts av en sådan hänsynslöshet att den bedömts som mord av rätten, skall man då ta hänsyn till samma hänsynslöshet vid straffmätningen? Enligt Jareborg beror det på huruvida omständighetens relevans ”töms ut” redan vid rubriceringen. Gör den det skall den inte beaktas vid straffmätningen. Gör den det inte är den förbrukad och skall alltså inte påverka straffvärdet.

Tydligen ansåg hovrätten i NJA 1988 s 97 (se nedan) att gärningsmannens psykiska abnormitet var så pass stor den inte förbrukats vid placeringen av brottet i den lägre svårighetsgraden, utan den sänkte även straffvärdet. I NJA 1985 s 510 (se nedan) bedömdes ett uppsåtligt dödande att ha föregåtts av långvarig psykisk press utan att för den skull leda till att det skulle rubriceras dråp, men det ledde till att gärningsmannen dömdes till tio års fängelse och inte till livstid.

De brottsinterna faktorerna skall alltså beaktas först, därefter tittar man på de brottsexterna. Tingsrätten i NJA 1995 s 464 hoppade dock över de försvårande omständigheterna – visad särskild hänsynslöshet och råhet – vid gradindelningen, men tog sedan upp dem vid straffvärdebedömningen.

³⁸ Jareborg, SJT 1992 s 265

6. Rättsfall

6.1 Inledning

Som visat har domstolarna en hel del att tänka på när de skall placera in gärningen i svårighetsgrad. De skall göra en samlad bedömning av omständigheterna som föranlett den eller annars kan göra att den skall bedömas som mindre grov än huvudbrottet mord.

6.2 NJA 1980 s 407: Tekin knivhugger Arehov

Allmän åklagare yrkade vid Malmö Tingsrätt ansvar å turkiske medborgaren Hilmi Tekin, född 1954, jämlikt 3 kap 1§ BrB för mord med följande påstående:

Den 19 aug. 1979 vid 22-tiden har Tekin tillsammans och i samråd med Fejzi Mamudovski eftersökt och på Gustav Adolfs torg i Malmö påträffat Lars Håkan Arehov. Med gemensamt uppsåt att våldföra sig på Arehov och beväpnade, Mamudovski med en kätting som vägde cirka 375 gram och Tekin med en lång kniv, har de tillsammans och i samråd snabbt gått fram till Arehov, varpå Mamudovski omedelbart och på Tekins tillrop tilldelat Arehov två slag i nacken eller bakhuvudet med sin hängläsförsedda kätting och ett knytnävsslag i ansiktet. Därefter har Tekin berövat Arehov livet genom att med kraft sticka sin långa kniv in i Arehovs hjärta, så att Arehov snabbt avlidit genom inre blödning.

6.2.1 Bakgrund

Tekin och hans kamrat Mamudovski tillhörde en grupp invandrare, Arehov å sin sida ett raggargäng. Den 18 augusti, dagen före den aktuella gärningen, blev Tekin och Mamudovski under en bilfärd i Malmö förföljda av raggare. När bilarna stannat kastade Mamudovski, som alltid hade två knivar i bilen, en kniv mot raggarnas bil. Natten till den 19 augusti hade Mamudovski fått sin bil förstörd. Nästa dag, när Tekin, Mamudovski och vänner till dem var ute och körde bil, fick de syn på en person som de trodde varit med och förstört Mamudovskis bil.

6.2.2 Tingsrätten

Tingsrätten gjorde följande bedömning.

För bedömning av gärningens rubricering som mord eller dråp synes följande böra beaktas. Fiendskap tycks ha förelegat mellan å ena sidan den grupp invandrare, till vilken Tekin och Mamudovski hört, och å andra sidan den grupp skräddare, till vilken Arehov hört. Fiendskapen har tagit sig uttryck i viss skadegörelse d 18 aug. 1979 på en av raggargruppens bilar och senare på natten mellan d 18 och 19 aug. i förstörelsen av Mamudovskis bil. den upprörda stämning inom gruppen av invandrare, som varit en följd av sistnämnda förstörelse, är i och för sig förklarlig och kan utgöra anledning till att Tekin under de upprörda ögonblicken på Gustav Adolfs torg icke kunnat närmare kontrollera sina handlingar.

Tingsrätten bedömde gärningen som dråp och dömde Tekin till fängelse i 8 år samt livstids utvisning. Att de båda grupperna var fiender sedan tidigare och att Mamudovskis bil hade blivit förstörd dagen innan av raggargruppen Arehov tillhörde skulle alltså, enligt tingsrätten, förklara varför Tekin tappade kontrollen över sina handlingar och hämnades den sönderslagna bilen genom att döda Arehov.

Tingsrätten konstaterade att Tekin dödat Arehov med direkt uppsåt, då kniven hade riktats mot hjärtat och Arehavs död därför måste ha framstått som praktiskt taget oundvikligt för Tekin. Detta tog man ingen hänsyn till vid bedömningen om vid gärningens rubricering. Det men Tekin skulle lida på grund av utvisningen beaktades vid straffmätningen.

6.2.3 Hovrätten

Hovrätten över Skåne och Blekinge såg egentligen inga förmildrande omständigheter, det skulle i så fall vara att Tekin inte från början planerat att döda Arehov. De exempel i förarbetena på omständigheter som gör brottet mindre grovt kunde enligt hovrätten inte appliceras på det här fallet. Däremot tog man hänsyn till de samhälleliga aspekterna, som alltså inte tingsrätten gjort.

Även om det inte finns något belegg för att Tekins avsikt redan från början varit att gå så långt som till ett dödande måste dock de anförda omständigheterna anses visa att Tekins gärning från samhällelig synpunkt varit särskilt farlig. Därtill kommer att Håkan Arehov i direkt samband med att Tekin stack sin kniv mot dennes hjärta, varit utsatt för misshandel, som visat icke obetydlig hänsynslöshet och råhet. Misshandeln hade...lett till att Håkan Arehov fallit ned på knä. Håkan Arehov var således praktiskt taget försvarslös, då Tekin utdelade knivhugget.

Rubriceringen blev mord och påföljden fängelse i tio år samt utvisning. Utvisningen skulle utgöra ett men för Tekin och detta tog man liksom i tingsrätten hänsyn till vid straffmätningen.

6.2.4 Högsta domstolen

Högsta domstolen konstaterade att Arehov varit ensam och försvarslös mot Tekin och Mamudovski när de anföll honom bakifrån. De motsättningar som funnits mellan grupperna sedan tidigare och som trappats upp genom förstörelsen av Mamudovskis bil gjorde inte att Tekin och Arehov stod i något personligt motsatsförhållande till varandra och kunde inte föranleda att brottet kunde anses som mindre grovt. Högsta domstolen dömde Tekin för mord till tio års fängelse, men undanröjde utvisningen.

6.2.5 Kommentar

Genom att tingsrätten bedömde gärningen som mindre grov på grund av att Tekin och Arehov tillhörde rivaliserande grupper och att Tekin med detta som bakgrund blev så upprörd att han inte kunde kontrollera sig skulle alltså, enligt tingsrätten, inte bara vara en *förklaring* utan dessutom en slags *ursäkt*. För mig är detta resonemang helt obegripligt. Att en person låter gängivalitet och en sönderslagen bil påverka sig så mycket att han tappar kontrollen och går så långt som Tekin gjorde borde i stället betraktas som så särskilt samhällsfarligt som enligt förarbetena är en omständighet som gör dödandet till mord. Hovrätten och Högsta domstolen hade en annan syn än tingsrätten på saken.

6.3 NJA 1985 s 510. Klaas L skjuter Leif L

Allmän åklagare yrkade vid Bollnäs tingsrätt å Klaas L, född 1943, för bl a mord enligt följande:

Klaas L har söndagen d 16 sept. 1984 i Nordsjö, Vallsta, inom Bollnäs kommun uppsåtligen berövat Leif L, som var född d 1 nov. 1942, livet genom att med en revolver, kaliber 6 mm, på kort avstånd avlossa åtminstone två skott riktade mot Leif L:s överkropp. Båda kulorna har träffat, den ena kulan på den vänstra överarmen med ingångsöppning på armens baksida och utgångsöppning på dess undersida samt den andra kulan på bålen med ingångsöppning ovanför den vänstra bröstvårtan och en skottkanal ner genom den vänstra lungans över- och underlober och ut genom vänstra lungsäckens

baksida intill ryggraden. Av denna skottskada med följande blödning i vänster lungsäck har Leif L avlidit en stund senare.

6.3.1 Bakgrund

Klaas L var gift och hade barn med Akke L och var god vän och kompanjon med Leif L. Under en tid då Klaas L var häktad (för ett brott han blev frikänd för) inledde Leif L och Akke L ett förhållande. Någon dag efter den 12 april 1984 då Klaas L blev försatt på fri fot fick han reda på förhållandet. Klaas och Akke L försökte lappa ihop sitt äktenskap, men Akke L och Leif L fortsatte trots detta att träffas. Det blev en tid av separationer, nya försök och stor osäkerhet för Klaas L. Vid flera tillfällen hotade Klaas L Leif L till livet. Akke L flyttade, den 8 september, slutligen hem till Leif L.

Den 16 september körde den uppretade Klaas L ca två mil till Leif L:s bostad beväpnad med en laddad revolver. Han jagade in Leif L i dennes badrum och sköt mot dörren som Leif L hunnit stänga. Klaas L sprang ut ur huset, mot badrumsfönstret och avlossade åtminstone två skott mot Leif L:s överkropp. Efter angreppet tog sig Leif L svårt skadad till sin bil och lyckades köra ett par hundra meter till några grannar. Väl på gårdsplanen avled han.

6.3.2 Tingsrätten

Tingsrätten ansåg att Klaas L gjort sig skyldig till mord och dömde honom till tio års fängelse. Visserligen hade Klaas L känt sig förorättad av Leif L och begått handlingen under själslig abnormitet, men med tanke på samtliga omständigheter kunde gärningen inte anses som mindre grov än mord. Däremot tog man hänsyn till den starka psykiska stress Klaas L känt, samt att han inte visat någon särskild grymhet vid gärningstillfället när man bestämde påföljden.

6.3.3 Hovrätten

Inte heller Hovrätten för Nedre Norrland ansåg att det förelåg sådana omständigheter som gjorde att gärningen kunde bedömas på annat sätt än som mord. Man höjde dock straffet till livstids fängelse. I motsats till tingsrätten ansåg hovrätten att Klaas L vid själva tiden för mordet varken utsatt för någon psykisk press eller provokation. Man hänvisade till förarbeten (NJA II 1962 s 94) konstaterade också att

det inte krävs någon särskild grymhet för att straffet skall bestämmas till vad man ansåg vara normalstraffet för mord, livstids fängelse. Två av rättens ledamöter var skiljaktiga och menade att förarbetenas anvisningar om att livstids fängelse skulle vara normalpåföljden för mord tidigare hade frångåtts av praxis.

6.3.4 Högsta domstolen

Högsta domstolen såg det som förmildrande att Klaas L levt under hela fem månader av osäkerhet och psykisk press fram till att han tog livet av Leif L samt att han begått brottet under inflytande av själslig abnormitet, som dock inte var av så djupgående karaktär att den kunde jämföras med sinnessjukdom. Klaas L:s hänsynslösa skjutande och det faktum att Leif L inte hade haft en chans att försvara sig visade dock, enligt Högsta domstolen, på en särskild grymhet som gav Leif L svår dödsångest. Dessa och övriga omständigheter gav vid handen att gärningen inte kunde anses som mindre grov än mord. Högsta domstolen dömde således Klaas L för mord, men valde påföljden fängelse i tio år i stället för på livstid efter att ha tagit hänsyn till de förmildrande omständigheterna (den psykiska pressen) vid straffmätningen.

6.3.5 Särskilt om valen av påföljd

När hovrätten bestämde påföljden till livstids fängelse hänvisade man till NJA II 1962 s 94. Hovrätten utläste att straffet för mord i regel skall vara fängelse på livstid, om inte gärningen med hänsyn till omständigheterna vid brottet visserligen bör betraktas som mord, men där livstidsfängelse trots detta bedöms vara för strängt. Enligt NJA 1962 II s 94 skulle tillämpningen av mordparagrafen kunna komma att begränsas om endast livstidsstraff fanns i straffskalan och därför togs även fängelse i tio år med. Det skulle alltså inte vara nödvändigt att brottet begåtts på ett särskilt grymt sätt eller att omständigheterna på annat sätt varit försvårande för att straffet skulle bli livstids fängelse.

Högsta domstolen tolkade förarbetena annorlunda och menade att straffrättskommittén föreslag varit att *dråp* skulle vara huvudbrottet och att mord var ”grovt dråp”. Nu blev *mord* och inte dråp den normala rubriceringen när någon

uppsåtliggen berövat annan livet. Därför behöver inte livstids fängelse vara regel vid valet av påföljd.

6.3.6 Kommentar

Omständigheter som minskar gärningsmannens förmåga att kontrollera sitt handlande är enligt BrB 29 kap 3§ p2 sedan 1 januari 1989 en förmildrande omständighet vid straffvärdebedömningen, men omständigheterna som återges i BrB 29 kap 2-3§§ avspeglar den praxis som utarbetats redan före reformen. Just detta fall nämns dessutom i litteraturen³⁹ som exempel på 29 kap 3§ p2. I propositionen till lagändringen ges exempel på vad som skulle kunna föranleda en sådan oförmåga att kontrollera sitt handlande: ”Under förevarande punkt faller t. ex. de fall där någon under tillfällig depression eller stark upprördhet på grund av personliga bekymmer begår en för honom i normala fall främmande handling.”⁴⁰ En förutsättning för att denna punkt skall vara tillämplig är dock att gärningsmannen utan eget vållande har hamnat i situationen samt att det rör sig om helt exceptionella förhållanden⁴¹.

Psykisk press är en förmildrande omständighet att räkna med vid valet mellan mord och dråp. Det räckte i det här fallet inte till för att gärningen skulle bedömas som mindre grov. Men jag frågar mig om just den press Klaas L utsattes – eller snarare utsatte sig själv för – överhuvudtaget skall kunna ge strafflindring. Klaas och Akkes äktenskap sprack, och Klaas var självklart besviken och upprörd. Jag är ändå förvånad över att Högsta domstolen tar hänsyn till detta i Sverige 1985, där skilsmässor faktiskt är ganska vanliga. Hade verkligen Klaas, åtminstone delvis, ”rätt” att känna sig så pressad att han får ett lindrigare straff? Vad hade Leif gjort för att på sätt och vis förtjäna att *dö*, och – framför allt – hur kunde högsta domstolen visa förståelse för Klaas? Det var visserligen Akke som lämnat Klaas och där var möjligen Klaas utan egen skuld (det är enligt mitt resonemang inte relevant). Men trots detta borde det kunna krävas av honom, att göra som flesta ändå gör, så att säga gilla läget och gå vidare med sitt liv. Om han hade gjort så skulle hans förmåga att kontrollera sitt handlande vara intakt.

³⁹ Brottsbalkskommentaren III s 210

⁴⁰ Prop 1987/88:120 s 85

6.4 NJA 1987 s 33. Lars H knivhugger Roger A

24-åriga Lars H åtalades vid Västerås tingsrätt för mord enligt gärningsbeskrivningen:

Den 10 aug 1986 berövade Lars H i Göteborg uppsåtligen Roger A livet genom att, sedan slagsmål dem emellan uppstått på gården till kvarteret Traktören och Roger A sprungit ut på Postgatan, följa efter Roger A hållande en skarpslipad jaktkniv med ett 15,7 cm långt knivblad i handen och tilldela honom femton knivhugg i ryggen, sju knivhugg till vänster på bälens framsida samt ett knivhugg och en djup skåra framtill på halsen. Av knivhuggen har elva genomborrat bröstorgsväggen och skadat hjärtsäck, hjärta, lungor och den stora kroppspulsådern, vilket allt orsakat Roger A:s död.

6.4.1 Bakgrund

Lars H, som var 22 år, var narkotikamissbrukare och god vän med Roger A. Han och Roger A hade umgåtts på kvällen d 10 aug tillsammans med Lars H:s tvillingbror Peter H. Innan Lars H gått ut hade han tagit med sig en kniv, vilket han inte brukade, och han visste inte varför han tagit med den här gången. De tre drack en hel del starköl och var berusade. Lars H injicerade också amfetamin. Efter några timmar lämnade Peter H dem och det uppstod snart bråk som blev till handgripligheter mellan Lars H och Roger A. Roger A tog antagligen av sig sitt bälte och visade det för Lars H som trodde att Roger A skulle slå till honom med detta. Lars H sparkade till Roger A och jagade honom ut på gatan.

6.4.2 Tingsrätten

Göteborgs tingsrätt biföll åtalet och dömde Lars H till tio års fängelse för mord. Man menade att Roger A *kan* ha hotat Lars H att slå honom med sin livrem, men att ingenting tydde på att han hade verkställt hotet. Roger A hade däremot försökt fly från Lars H och uppenbarligen varit försvarslös inför honom. Tingsrätten tog även hänsyn till ”den hänsynslösa råhet” Lars H uppvisat. Visserligen begick Lars H handlingen i hastigt mod och han var kraftigt drogpåverkad, men efter en samlad bedömning fann tingsrätten att detta inte skulle leda till att gärningen skulle bedömas som mindre allvarlig än mord. Tingsrätten tog hänsyn till Lars H:s ringa ålder när man valde påföljden.

⁴¹ Prop 1987/88:120 s 86

6.4.3 Hovrätten

Hovrätten för Västra Sverige ändade tingsrättens dom till sju års fängelse för dråp. I motsats till tingsrätten såg hovrätten ingenting som talade emot att den starkt drog- och alkoholpåverkade Lars H kan ha uppfattat Roger A som provokativ i varken ord eller handling. Utredningen har inte kunnat förklara varför Lars H gjorde som han gjorde. Att Lars H utdelade ett stort antal knivhugg och att männen hunnit förflytta sig ca 30 meter under attacken motsade inte att denna pågick under en mycket kort tidsperiod. En enig hovrätt fann att omständigheterna inte var sådana att gärningen kunde bedömas som svårare än dråp.

Lars H kunde inte heller förklara sitt handlande. Att han var så påverkad att han *kunde* uppfattat Roger A som så provokativ att han såg anledning att sätta kniven i honom 23 gånger var alltså enligt hovrätten en så förmildrande omständighet att man dömde Lars H för dråp.

6.4.4 Högsta domstolen

Högsta domstolen fastställde hovrättens dom med motiveringen:

Annat framgår ej av utredningen än att Lars H och Roger A hade tillbragt förnatten tillsammans och därvid varit vänner, att de var påverkade av narkotika och sprit som de åtminstone delvis intagit gemensamt, att de på eller invid Postgatan började gräla samt att Lars H till följd av alkohol- och narkotikaberausning eller av annan, okänd anledning greps av besinningslöst raseri och i detta sinnessillstånd dödade Roger A. Intet motsäger att dödsmisshandeln utspelades under mycket kort tid, och det kan trots det stora antalet knivstick inte sägas att den kännetecknas av vad som under förarbetena till BrB betecknades som grymhet.

6.4.5 Kommentar

Tingsrätten dömde för mord, hovrätten och Högsta domstolen dömde båda för dråp. Medan tingsrätten lade stor vikt vid att Roger A varit på flykt undan Lars H och varit försvarslös inför attacken nämner varken hovrätten eller Högsta domstolen detta med ett ord i sina domskäl. Att Lars H gripits av ett *besinningslöst raseri* såg Högsta domstolen som en förmildrande omständighet. Lars H var påverkad av såväl narkotika som alkohol. Om det var detta som orsakade raseriet eller om det var berusningen som framkallat känslan av provokation borde enligt mig

omständigheterna knappast tala till Lars H:s fördel på så sätt att gärningen bedöms som mindre grov (jfr BrB 1:2).

Lars H kunde inte själv förklara *hur* han blivit så arg. Bara det faktum *att* han blev det räcker. Enligt hovrätten räckte det att Lars H kunde uppfattat Roger A som provokativ. Enligt Högsta domstolen var det berusning eller annan okänd anledning som fick honom att tappa besinningen. Om Roger A verkligen hade gjort något för att framkalla detta eller inte saknade alltså betydelse. Det avgörande var Lars H:s sinnesstämning. Det verkar nästan som att Högsta domstolen, när gärningen inte föregåtts av någon provokation från offrets sida, kringgick detta och godtog ”besinningslöst raseri” som förmildrande omständighet.

6.5 NJA 1989 s 97. Benjamin A knivhugger Linda A

Allmän åklagare väckte vid Skövde tingsrätt åtal mot Benjamin A, född 1962, för mord under påstående att Benjamin d 29 april 1988 i Hasslundaskogen bakom AMU-center i Skövde uppsåtligt berövat Linda A livet genom att tilldela henne ett flertal knivhugg i bl a halsen.

6.5.1 Bakgrund

Benjamin A och Linda A gifte sig 1983, fick en dotter 1985, separerade i november 1987. Linda A ansökte om äktenskapsskillnad och en vårdnadsprocess om dottern inleddes. Inledningsvis fick Benjamin interimistisk vårdnad, men efter ett par månader förordnades Linda den interimistiska vårdnaden. Linda bodde nu i Skövde, dit hon tog dottern. I april 1988 åkte Benjamin till Skövde för att träffa sin fru. Med sig hade han en slidkniv. Linda genomgick vid denna tid en AMU-utbildning, och Benjamin tog kontakt med henne där. De två gick mot ett litet skogsområde för att diskutera. De började gräla efter ca 60 meter och Benjamin tog fram kniven och började sticka Linda i halsen och nacken. Av 14 skär- och sticksador träffade ett halspulsådern, vilket orsakade Lindas död.

6.5.2 Tingsrätten

Skövde Tingsrätt gjorde bedömningen att Benjamin visserligen hade handlat i hastigt mod, men att vad än Linda sagt eller gjort under grälet inte kunde det ha varit någon nyhet för honom och att detta därför inte kan verka i förmildrande riktning

För att brottet inte är mindre grovt talar främst det förhållandet att Benjamin med utnyttjande av sina överlägsna kroppskrafter och hustruns skyddslösa ställning hänsynslöst tillfogat henne ett stort antal knivstick, som orsakat henne svårt lidande, och därigenom visat en grymhet som varit ägnad att inge henne allvarlig dödsångest. Vid övervägande av nu redovisade omständigheter finner tingsrätten att gärningen trots att Benjamin förövat den under mycket kort tid och under inflytande av psykisk abnormitet inte kan anses som mindre grov.

De förmildrande omständigheterna som alltså inte räckte till den mildare rubriceringen togs däremot hänsyn till vid straffmätningen. Tingsrätten dömde Benjamin till fängelse i tio år för mord.

6.5.3 Hovrätten

Hovrätten konstaterade att Benjamin åkt upp till Skövde för att prata om förhållandet och vårdnaden om dottern, men att samtalet gått överstyr. Benjamin uppfattade Linda provocerande, hans självkänsla kränktes, allt blev svart och han knivhöggs henne. Att Benjamin handlat i hastigt mod talade för en mildare bedömning enligt hovrätten. Att han tilldelat henne ett stort antal knivhugg skulle dock kunna tala för en särskild grymhet.

Hovrätten hörde professor Lars Lidberg som sakkunnig i målet. Enligt denne uppvisade Benjamin en omogen personlighet som gjorde att han, i pressade situationer eller när han kände sig i underläge, kunde hamna i ett kortvarigt psykotiskt tillstånd. Därför var det osäkert om alla knivhuggen tydde på en särskild grymhet eller om det var ett uttryck för Benjamins psykiska abnormitet. Hovrätten ändrade tingsrättens dom och dömde Benjamin för dråp till fängelse i sex år. Hovrätten tog hänsyn till Benjamins psykiska abnormitet även vid straffmätningen. Två hovrättsråd var skiljaktiga och fastställde tingsrättens dom då gärningen hade riktats mot en nära anhörig.

6.5.4 Högsta domstolen

Högsta domstolen lade inte lika stor vikt vid Benjamins psykiska särdrag som hovrätten gjort. Att Linda var närstående till Benjamin var däremot en av de omständigheter som Högsta domstolen i motsats till tingsrätten och hovrätten såg som avgörande

Utredningen angående de skador som hustrun tillfogats, mer än 30 stick- och knivsår fördelade över nästan hela kroppen, liksom fynden från brottsplatsen ger belägg för att händelseförloppet, från det Benjamin enligt uppgift först riktade några knivhugg mot hustrun – som då stod vid sidan av honom – och till dess han ”vaknade upp” och såg att hon låg blödande på marken ”hopplös att hjälpa”, inte var helt kortvarigt. Samma utredning tyder också på att Linda därvid inte förhållit sig så passiv som Benjamin uppgett utan tvärtom sökt värja sig mot angreppen så gott hon kunnat. Det måste under sådana omständigheter hållas för visst att Linda, som befann sig i en mycket skyddslös situation, genom Benjamins handlande på att hänsynslöst sätt utsatts för dödsångest och andra svåra lidanden. Nu nämnda omständigheter i förening med Lindas ställning som närstående talar med betydande styrka för att brottet skall hänföras under 3 kap 1 § BrB. För ett annat ställningstagande talar främst att Benjamin handlat i hastigt mod samt att hans psykiska särdrag sannolikt inte saknat betydelse för händelseförloppet.

De sista omständigheterna var dock inte tillräckliga, utan Högsta domstolen dömde Benjamin för mord till fängelse i tio år.

6.5.5 Kommentar

Hovrätten hänvisade till Benjamins psykiska abnormitet när man bestämde straffet till sex år, straffskalans minimum. Samma omständighet avgjorde straffets längd. Här ser vi också prov på att en av de tre instanserna, hovrätten, lade stor och avgörande vikt vid en omständighet som tydligen var så anmärkningsvärd att den inte bara avgjorde brottstypen utan alltså även strafftidens längd. Varken tingsrätten eller Högsta domstolen ansåg att den var tillräcklig för att avgöra brottsrubriceringen.

Rättsfallet slog dock fast att brott som riktats mot en nära anhörig talar för att det skall bedömas som mord, även om det skett i hastigt mod.

6.6 NJA 1994 s 310. Antonio S da S stryper Berit H

Allmän åklagare yrkade vid Solna tingsrätt ansvar å portugisiskt medborgaren Antonio S da S, född 1954, enligt 3 kap 1 § BrB för mord enligt följande gärningsbeskrivning:

Antonio S da S har tisdagen d 12 okt 1993, någon gång på kvällen, i en lägenhet i huset Vasagatan 9 i Sundbyberg berövat sin sambo Berit H livet genom att med sina händer strypta henne. – Han har sålunda när bägge legat i lägenhetens dubbelsäng och diskuterat hennes eventuella otrohet först tagit ett kraftigt grepp med sina händer om hennes hals. Detta grepp har han släppt, varvid hon medgivit

otrohet. Antonio S da S har omedelbart därefter på nytt tagit ett mycket kraftigt grepp med sina händer runt hennes hals och kvarhållit greppet tills livet flytt. Han har efter strypningen burit ner den döda kroppen efter Berit H och placerat kroppen mot väggen vid husets baksida.

6.6.1 Bakgrund

Antonio S da S och Berit H träffades många år tidigare i Portugal, när Berit semestrade där tillsammans med sin dåvarande familj. 1990 flyttade Antonio till Sverige för att leva tillsammans med Berit, som också försörjde honom den mesta tiden. 1993 åtalades Antonio för misshandel och olaga hot mot Berit. Åklagaren beslutade dock om åtalsunderlåtelse.

Efter att ha kommit hem från en resa till Portugal tyckte Antonio att Berit verkade annorlunda. Han råkade hitta ett par dambindor i soporna. Efter att ha undersökt dessa bindor tyckte han att han hade bevis för att Berit varit otrogen när han var i Portugal. När han dessutom hittade spår av sädesvätska på hennes underkläder, som låg i tvättkorgen, blev han säker. När Antonio konfronterade Berit nekade hon. Under de närmaste dagarna krävde han att få veta sanningen så att allt kunde bli bra mellan dem igen. Till slut berättade hon att hon hade haft sex med en annan man.

6.6.2 Tingsrätten

Enligt tingsrätten talade följande för en strängare bedömning: Tidsförloppet mellan det första strupgreppet fram till dess Berit slutligen var död var inte helt kortvarigt, våld hade förekommit, vilket visade att Berit hade försökt att värja sig mot angreppet. Vidare visade utredningen att Berit befunnit sig i en i det närmaste skyddslös situation, samt att Antonio handlat på ett hänsynslöst sätt och utsatt Berit för dödsångest och andra svåra lidanden. Detta tillsammans med Berits ställning som närstående till Antonio talade ”med betydande styrka och avsevärd tyngd” för att det var fråga om mord.

För en lindrigare bedömning skulle tala att Antonio fick antas ha handlat i hastigt mod. Detta var, enligt tingsrätten, dock inte alldeles självklart. Han hade haft tillfälle att besinna sig efter det första strupgreppet, men tog ett nytt tag. Antonio hade även vissa psykiska särdrag, men dessa borde främst beaktas vid straffvärdebedömningen.

Dessa omständigheter var, oavsett om hur man såg på dem, ändå inte tillräckliga för att gärningen skulle bedömas som annat än mord.

Antonio dömdes för mord till fängelse i tio år plus utvisning. Tingsrätten hänvisade till NJA 1985 s 510 (se ovan) och fastslog att normalpåföljden för mord inte längre kunde sägas vara livstids fängelse, utan sedvanliga straffrättsliga principer och hänsynstaganden skulle tillämpas vid påföljdsbestämningen. Brottet hade begåtts under påverkan av en psykisk störning och detta talade, trots den grymhet Antonio visat och det lidande Berit utsatts för, för ett tidsbestämt straff.

6.6.3 Hovrätten

Hovrätten ändrade tingsrättens dom till fängelse i åtta år samt utvisning. Åklagaren hade inte ifrågasatt Antonios motiv för dådet och dessa skulle alltså läggas till grund för bedömningen huruvida Antonio skulle dömas för mord eller dråp. Därför utgick hovrätten från att Antonio handlat i hastigt mod och att han på grund av svartsjuka inte varit sig själv vid gärningstillfället. Antonio uppskattade själv tiden från att han släppt det första taget om Berits hals till han tog nästa till 3-4 sekunder. Detta var enligt hovrättens bedömning så pass kort tid att gärningen inte kunde kännetecknas av vad som i förarbetena betecknas som sådan synnerlig grymhet att den inte kan anses som mindre grov.

Vid en samlad bedömning fann hovrätten att gärningen skulle bedömas som dråp. Detta trots Berits ställning som närstående till Antonio.

6.6.4 Högsta domstolen

Av vad Antonio S da S uppgivit och utredningen i övrigt framgår att händelseförloppet från det att han tog sitt första struhtag till dess Berit H förlorade livet kan ha tagit några minuter. Även om Berit H under denna tid känt mycket stor smärta och upplevt stark dödsångest kan Antonia S da S genom sitt handlingsätt inte anses ha visat sådan synnerlig grymhet varom talas i förarbetena till 3 kap 1 och 2 §§ BrB. Antonio S da S har uppgivit att Berit H försökte sätta sig till motvärn genom att fatta om hans armar och gripa tag i hans händer. Eftersom Antonio S da S låg över Berit H och tyngde ner henne kunde hon emellertid enligt honom inte göra särskilt mycket motstånd. Berit H får anses ha befunnit sig i en utsatt och skyddslös situation. Detta liksom det förhållandet att Berit H och Antonio S da S var närstående talar för att brottet skall hänföras under 3 kap 1 § BrB. Övriga omständigheter föranleder ej att brottet skall anses som mindre grovt.

Högsta domstolen dömde Antonio för mord till fängelse i tio år samt livstids utvisning.

6.6.5 Kommentar

Tingsrätten bedömde att händelseförloppet mellan det första struptionet och att Berit slutligen dog ”inte varit helt kortvarigt”. Hovrätten å sin sida bedömde tiden till **3-4 sekunder** och hänvisade till detta när man slog fast att gärningen inte kunde kännetecknas av vad som under förarbetena till BrB betecknas som sådan synnerlig grymhet att den inte kunde anses som mindre grov. Högsta domstolen i sin tur uppskattade att det rörde sig om **ett par minuter**. Alla instanser grundade sina respektive bedömning på Antonios egna uppgifter. Jag undrar om hovrätten hade graderat grymheten annorlunda (högre) om det framgått redan då att det gällde flera minuter.

Hovrätten hänvisade även till att Antonio ”inte varit sig själv” på grund av svartsjuka när han dödade Berit. Av samma anledning som den förändrade moraluppfattningen lett till att hor avkriminaliserats borde enligt min uppfattning otrohet i allmänhet och inbillad sådan i synnerhet inte erkännas som bakomliggande orsak till att gärningsmannen upplever en sådan provokation från offret att det kan leda till en mildare bedömning av hans brott. Det kan inte vara rimligt att sådana orsaker kan få samma betydelse, varken vid fråga om rubricering eller bedömning av straffvärdet, som ”verklig” provokation. Med verklig provokation menar jag att brottet har föregåtts av någon medveten kränkning från offrets sida.

Jag misstänker att det just i det här fallet inte spelade någon roll hur Berit än betedde sig när hennes sambo kunde gå så långt att han undersökte begagnade dambindor i sin jakt på ”bevis”. Att han sedan krävde att hon skulle berätta sanningen så att ”allt kunde bli bra” visar bara ytterligare att det var han som plågade sig själv med sina misstankar. Dessutom drack han alkohol innan han dödade henne. Rättsordningen måste ju ändå sträva efter att människor behärskar sig.

6.7 NJA 1995 s 464. Miitri L knivhugger Peter K

Allmän åklagare yrkade vid Västerås Tingsrätt ansvar å Miitri L, född 1975, enligt 3 kap 1 § BrB för mord med följande påstående:

Miitri L berövade d 11 mars 1995 vid Kassörsgatan – Karlsgatan i Västerås Peter K livet. Miitri L tilldelade Peter K 64 knivhugg/knivstick i bröstet, ansiktet, huvudet och ryggen. Peter K avled av skadorna.

6.7.1 Bakgrund

Kvällen den 11 mars var Miitri tillsammans med några vänner på krogen i Västerås. Miitri blev berusad av öl, sprit och amfetamin. Som han brukade hade han en kniv i jackfickan. På vägen hem stötte han på den starkt berusade Peter. De slog följe och började prata. Peter, som var homosexuell, lade armen om Miitri och undslapp sig kommentarer av sexuell natur och påpekade att han tyckte att Miitri var snygg. Han tog bl a tag i Miitris huvud och tryckte ner det mot sitt mellangärde och sade ”Vill du suga min kuk”. Miitri försökte komma loss, men Peter höll kvar taget. Miitri lyckades hugga med kniven mot Peters huvud. Till slut kom han loss, men Peter började veva med armarna mot honom. Miitri kände sig hotad och fortsatte att hugga mot Peters bröst, högra sida samt rygg. Peter, som hade en alkoholkoncentration i kroppen av 2,8 promille, kunde inte värja sig. Till slut segnade han ner på marken och Miitri sprang från platsen.

6.7.2 Tingsrätten

Tingsrätten fann det styrkt att Miitri uppsåtligen dödat Peter. Huruvida det var fråga om mord eller dråp berodde enligt tingsrätten på om Peter provocerat Miitri eller inte. Då det inte fanns några vittnen till händelsen skulle detta avgöras från Miitris egna uppgifter.

Sammantaget finner TR:n att åklagaren inte förmått vederlägga eller göra osannolikt att Miitri L utsatts för homosexuella närmanden av Peter K på det sätt som Miitri uppgivit. Även om graden av provocerade uppträdande och våldsutövning från Peter K:s sida kan ha överdrivits av Miitri L , särskilt i beaktande av att Peter K haft en sådan alkoholkoncentration i blodet att han torde ha varit närmast redlös och inkapabel att utföra ett allvarigare våldsamt angrepp, kan dock ett närmande i form av att Peter K lagt armen runt Miitri L:s axlar och hals och tagit ett relativt kraftigt grepp om denne ha förekommit. Miitri L:s påstående om sådan provokation skall därför godtas liksom att denna provokation åtminstone inledningsvis utlöste det våld som Miitri L utövade.

Tingsrätten fann inga omständigheter som talade för att gärningen skulle rubriceras som mord. Att Peter fått mottaga ett stort antal knivhugg även sedan Miitri haft tid att besinna sig och dra sig ur var – med hänvisning till NJA 1987 s 33 – inte tillräckligt. Åklagaren hade anfört att Peter inte uppträtt aggressivt och att Miitri, som var skinhead, redan från början haft en negativ inställning till homosexuella och att han nu tagit chansen att ta livet av den kraftigt berusade Peter. Detta kunde han dock inte bevisa. Tingsrätten ansåg att så möjligen kunde ha varit fallet i slutskedet, när Peter fick knivhugg i ryggen, men då var han redan död.

Tingsrätten dömde Miitri för dråp efter en samlad bedömning. Straffet blev 8 års fängelse. Här hänvisade man, förutom till Miitris låga ålder, till att brottet föranletts av någon annans – Peters – kränkande beteende (BrB 29 kap 3 § 1). Som försvärande omständighet beaktades dock att Miitri visat särskild hänsynslöshet och råhet vid gärningen.

6.7.3 Hovrätten

Hovrätten ansåg liksom tingsrätten att Miitri gjort sig skyldig till uppsåtligt dödande. Hovrätten höll också med tingsrätten om att åklagaren inte lyckats bevisa vederlägga eller ens göra osannolikt att Peter gjort homosexuella närmanden mot Miitri. Man måste alltså godta Miitris uppgifter. Åklagaren åberopade att detta till trots hade Peter ändå utsatts för ett stort lidande och känt dödsångest, men då Peter varit så pass påverkad var det, enligt hovrätten, inte säkert att han ens märkte vad han utsattes för då det dessutom hade gått så fort. Det stora antalet knivhugg räckte inte för att rubriceringen skulle bli mord.

Hovrätten fastställde tingsrättens dom. En nämndeman var skiljaktig och fann att Miitri skulle dömas för mord och att straffet skulle skärpas.

6.7.4 Högsta Domstolen

Högsta domstolen inledde med ett resonemang kring dödande som skett i hastigt mod och hänvisade till en rad rättsfall. Trots att dödande i hastigt respektive berätt mod inte längre ensamt utgjorde gränsdragningen mellan dråp och mord var det faktum att en gärning begåtts med hastigt mod fortfarande en faktor man måste räkna med. Man hänvisade bl a till NJA 1987 s 33 (se ovan) där Lars H – genom

berusning eller annan okänd anledning – drabbats av besinningslöst raseri och knivhuggit Roger A till döds och blev dömd för dråp. Man hänvisade också till såväl NJA 1989 s 97 som NJA 1994 s 310 (se ovan) där dödande, trots att de skett i hastigt mod, bedömdes som mord. Båda dessa gärningar hade riktats mot närstående kvinnor och i det förra fallet hade dessutom offret befunnit sig i en mycket skyddslös situation och utsatts för dödsångest och andra svåra lidanden.

En utgångspunkt för bedömningen är att Miitri L och Peter K båda var starkt berusade – Miitri L förutom av alkohol även av amfetamin – och att Peter K när de gjorde sällskap under natten tog ett kraftigt grepp runt huvudet på Miitri L och drog ner honom mot sitt mellangärde samtidigt som han uppmanade Miitri L till en homosexuell handling. Riksåklagaren har också godtagit det var detta beteende från Peter K:s sida som utlöste våldet. Miitri L får i enlighet härmed anses ha blivit utsatt förhållandevis allvarlig provokation. Utredningen ger inte stöd för annat än att Peter K:s närmande försatt Miitri L, som endast var 19 år gammal, i ett tillstånd av okontrollerat ursinne och att den därpå följande dödsmisshandeln i sin helhet förövats medan Miitri L alltjämt var i stark affekt framkallad genom Peter K:s beteende. Trots det mycket höga antalet knivhugg och knivstick som Miitri tilldelade Peter K kan det med hänsyn till Miitri L:s uppgifter inte heller anses utrett annat än att händelseförloppet varade under helt kort tid, kanske endast ett par minuter.

Högsta domstolen var visserligen tveksam – främst med anledning av den synnerligen omfattande misshandeln – men då praxis talade i riktning mot en mildare bedömning fastställde hovrättens domslut. Två justitieråd var skiljaktiga och anförde att den provokation Miitri utsatts för inte kunde anses ha varit av allvarligare slag. Peter hade dessutom utsatts för en synnerligen omfattande och allvarlig misshandel, trots att redan, på grund av sin berusning, fick antas varit i det närmaste försvarslös. Trots att Miitri handlat i stark affekt kunde gärningen inte anses som mindre grov. Miitri skulle enligt den skiljaktiga meningen dömas för mord och straffet borde skärpas.

6.7.5 Kommentar

Tingsrätten såg inga omständigheter som kunde föranleda att Miitri skulle bli dömd för mord. Däremot, vid straffmätningen, hänvisade man till att Miitri hade visat särskild hänsynslöshet och råhet som en försvårande omständighet. Jag undrar om

det beror på slarv från tingsrättens sida att inte först ha beaktat dessa omständigheter vid placeringen i svårhetsgrad.

Alla tre instanser bedömde att Miitri blivit så provocerad av Peters beteende att hans brott bedömdes som mindre grovt. I det här fallet håller jag med om att offret, dvs Peter, visat prov på synnerligen dåligt omdöme när han uppvaktade en man som uppenbart ointresserad och Miitri hade all anledning att bli irriterad. Det är visserligen hur Miitri kände sig som är avgörande, men – återigen – skall vad som helst räknas? Gärningsmannen kan ju anföra vad som helst till sitt försvar. Ta ett exempel: En man retar sig på rejält feta kvinnor och tycker att de förfular stadsbilden och att de borde sköta sin kosthållning bättre. En berusad sådan kommer med grova sexuella anspelningar som får mannen att känna sig obehaglig till mods för han vill inte alls ha med henne att göra och hans kompisar skrattar åt och trakasserar honom. Han hugger ner henne med 64 knivhugg och säger till rätten att han blev provocerad – han kände sig verkligen trängd. Skulle detta göra brottet till dråp? Eller en kvinna tröttnar på otrogna gifta karlar och dödar nästa som försöker något med henne?

Miitri, som var skinhead, hade redan tidigare uttryckt sitt hat mot homosexuella, han tyckte att de ”demoraliserar samhället”. Det är en privat åsikt som jag inte tycker att samhället borde sanktionera utan snarare motverka.

6.8 Sammanfattning av rättsfallen

Nedan visas en tabell som kortfattat illustrerar vilket domslut respektive domstol kommit fram till.

	Tingsrätten	Hovrätten	Högsta domstolen
NJA 1980 s 407	Dråp 8 år + utv.	Mord 10 år + utv.	Mord 10 år
NJA 1985 s 510	Mord 10 år	Mord Livstid	Mord 10 år
NJA 1987 s 33	Mord 10 år	Dråp 7 år	Dråp 7 år
NJA 1989 s 97	Mord 10 år	Dråp 6 år	Mord 10 år
NJA 1994 s 310	Mord 10 år + utv.	Dråp 8 år + utv.	Mord 10 år + utv.
NJA 1995 s 464	Dråp 8 år	Dråp 8 år	Dråp 8 år

7. Kort om brottsoffren och deras anhöriga

När jag studerade rättsfallen och hur domstolarna resonerat kring de olika dödsfallen hade jag funderingar om hur offret skulle tänka om de hade kunnat läsa om sin egen död. De är ju bara de som kan bedöma den dödsångest, vanmakt och det lidande som utomstående sedan tar ställning till om huruvida det skall anses vara tillräckligt för att brottet skall rubriceras som mord.

Offrets anhöriga kan givetvis ha synpunkter på hur domstolarna vägt omständigheterna mot varandra. Inger Åman, hedersordförande i Riksförbundet Anförvanter till Våldsdödade (RAV), har samtalat med ca 50 familjer vars anhöriga fallit offer för våld. Hennes son, som då var 19 år, knivdödades 1993 av en 16-årig yngling som dömdes av tingsrätten till fängelse i ett år och sex månader för dråp. Enligt Åman är det mycket viktigt för brottsoffrets anhöriga att brottet bedöms som mord och att det är oerhört kränkande att höra att deras anhöriga på ett för dem obegripligt sätt befunnits ”medskyldiga” till brottet genom att ha handlat på ett sätt som gemene man inte alls anser vara provokativt. Vidare anser Åman – och hon talar även för den grupp av anhöriga hon haft kontakt med – att även vållande av annans död skulle anses vara mord.

8. Sammanfattning

Begreppen mord och dråp har använts åtminstone sedan landskapslagarnas tid. I vissa av dessa lagar under medeltiden

Före brottsbalkens ikraftträdande 1965 dömdes för dråp den som i uppsåt och av hastigt mod (överilat) dödat en annan. Skedde dödandet med berått mod dömdes för mord. Med berått mod menades i allmänhet att gärningen var överlagd eller att tid funnits därtill. Gränsdragningen var inte oomstridd, då den inte nödvändigtvis gav en rättvisande bild av gärningsmannens karaktär. Thyrén ansåg t ex att mördaren skulle dömas efter en strängare straffskala om han utöver överläggningen också handlat kallblodigt, dvs utan affekt, än om han efter överläggning dödat någon, men gjort det i affekt, t ex i förtvivlan.

Straffrättskommittén tog fasta vid Thyréns synpunkter när den kom med förslaget till brottsbalk, där man frångick principen om att skillnaden mellan mord och dråp skulle avgöras av huruvida gärningen begåtts i hastigt resp. berått mod. Enligt detta förslag skulle dråp vara huvudbrottet men det skulle dömas för mord om samtliga omständigheter vid brottet talade för att brottet var grovt och detta skulle avgöras främst av om gärningen var av särskilt farlig art. Man angav i förslaget en rad omständigheter som talade antingen för en mildare eller strängare bedömning. I propositionen till lagändringen ändrades den föreslagna linjen till att mord i stället skulle vara huvudbrottet och att det var lämpligare att ange de omständigheter som kunde föranleda att brottet skulle betraktas som mord.

Efter att ha tagit ställning till rubriceringen av gärningen skall domstolen bestämma påföljden. Straffskalan för mord är fängelse på tio år eller på livstid, för dråp är den fängelse i sex till tio år. Vid straffmätningen skall först straffvärdet av den aktuella gärningen bestämmas och till sin hjälp har domstolen en rad mer eller mindre uttömmande exempel på förmildrande respektive försvårande omständigheter. Flera av dessa är desamma som dem som först skall tas hänsyn till vid gradindelningen av brottet, det vill säga – i det här fallet – om det är fråga om mord eller dråp. Därefter, om det finns något ”kvar” av den aktuella omständigheten, skall den beaktas vid straffmätningen.

Sammanfattningsvis kan sägas om de genomgångna rättsfallen, att domstolarna ofta har tenderat att se dråp och inte mord som huvudbrottet vid uppsåtligt dödande. Man har i flera fall betraktat försvårande omständigheter som sådana som ”inte kan föranleda att brottet kan ses som mindre grovt”, och när dessa inte räckt dömt för dråp. Detta trots att åklagaren i samtliga av fallen som beskrivits här åtalat för mord. Vidare anser jag att flera av de omständigheter som domstolarna i varierande grad ansåg tala för en mildare bedömning (provokation, besinningslöst raseri, psykisk press osv), antingen i rubricerings- eller straffmättningsfrågan, var direkt verklighetsfrämmande.

Detta har givetvis negativa konsekvenser, inte minst för anhöriga till offren.

9. Diskussion

Vad gäller de rättsfall jag studerat har jag upptäckt att jag, som aldrig varit någon förespråkare för hårdare straff, genomgående varit kritisk mot domstolarnas behandling av de vad de kallar förmildrande omständigheter. Mina resonemang har dock strävat mot en strängare rubricering och därtill längre fängelsestraff. Detta kan bero på att domstolarna i mitt tycke ibland nästan verkat verklighetsfrånvända och att de hänvisat till förmildrande omständigheter alltför frikostigt eller – framför allt – definierat för mig tveksamma omständigheter som förmildrande.

Jag tycker att vissa omständigheter som enligt förarbetena är förmildrande respektive försvårande är lite tveksamma. Vad spelar det egentligen för roll om dödandet har gått snabbt? Om rätten bedömt att det skett med uppsåt att döda, skall gärningsmannen då ”belönas” för att ha varit effektiv?

Att uppsåtligt döda en annan människa är ett så allvarligt brott att det inte har känts naturligt att kalla definiera dråp som lindrigt mord, utan man kallar det ”mindre grovt”. Jag frågar mig om man överhuvudtaget måste göra en uppdelning av uppsåtligt dödande i två grader. Om allt uppsåtligt dödande varit mord skulle man slippa de olustiga spekulationerna kring huruvida offret t ex utsatts för tillräckligt mycket dödsångest eller varit försvarslöst nog för att brottet inte skall anses som mindre grovt. Omständigheterna kring brottet tar man hänsyn till sedan vid straffmätningen.

I propositionen till de nya påföljdsreglerna nämner departementschefen att det som är avgörande för vilken svårighetsgrad brottet normalt skall hänföras till är objektiva omständigheter, såsom värdet på det som blivit stulet eller skadan på den som misshandlats trots att det bara är tillfälligheter som avgjort dessa effekter eller att det funnits förmildrande omständigheter. Om gärningsmannen hade uppsåt att åsamka större skador än vad som verkligen blev fallet bedöms i allmänhet brottet vara av den ringare graden.⁴² När det gäller brotten mord och dråp finns bara en

⁴² Prop 1987/88:120 s 79

effekt, nämligen döden. Offret har inte dött ”mer” vid mord och någon har alltid haft uppsåt att döda.

Vad gäller de anhörigas uppfattning att även vållande till annans död är mord för dem håller jag emellertid inte med. Har rätten funnit att gärningsmannen inte haft uppsåt att döda skall han inte bli dömd för ett brott där uppsåt krävs. Hur domstolarna tillämpar denna gränsdragning är inte föremål för den här uppsatsen och jag kan inte uttala mig om huruvida det finns något behov av förändring av praxis på det området.

Källförteckning

Litteratur

- Thyrén, C. W, *Kommentar till strafflagen kap. 14*. (2:a upplagan), Lund 1918.
- Hagströmer, J, *Svensk straffrätt*. Föreläsningar, 6:e häftet, Uppsala 1906.
- Träskman, P-O, *Normalfall eller dödande med förmildrande särdrag – gränsen mellan mord och dråp*. Juridisk tidskrift vid Stockholms universitet 1995/96, 2:a häftet.
- Wallén, P-E, *Mord och dråp – två brottsbegrepps utveckling i svensk rätt*. NTfK 1963 s 202.
- Jareborg, N, *Brotten*, 1:a häftet, 2:a upplagan, PA Norstedt & Söners förlag, Lund 1984.
- Beckman, Hult, Strahl, Holmberg & Löfmarck, *Kommentar till Brottsbalken I*, 5:e upplagan, Norstedts, Stockholm 1990.
- Beckman, Hult, Strahl, Holmberg & Löfmarck, *Kommentar till Brottsbalken III*, 4:1 upplagan, Norstedts, Stockholm 1994.
- Jareborg, N, *Påföljdsbestämningens struktur*. SJT 1992 s 257.

Lagförarbeten

- Prop 1962:10
- Prop 87/88:120
- SOU 1953:14
- SOU 1986:14
- NJA II 1962 s 90

Rättsfall

- NJA 1920 s 27
- NJA 1980 s 407
- NJA 1985 s 510
- NJA 1987 s 33
- NJA 1989 s 97
- NJA 1994 s 310
- NJA 1995 s 464

Intervju

Inger Åman, hedersordförande i Riksförbundet Anförvanter till Våldsdödade (RAV).